[פרק ראשון]: למנוע ד"ת בכל האפשרי

א. לנסות להתפשר בינם ולבין עצמם: בנ"א שיש להם סכסוך זע"ז. **המצה היעוצה** - היותר טוב לשניהם - הוא; שטרם שיתגלע הריב ויתגבר השנאה ביניהם - ויגיעו למצב שאינם יכולים לדבר זע"ז בשלום, שיעשו מאמצים לנסות לבוא לעמק השוה בינם ולבין עצמם. **דאף** אם ידמה בעיניהם; שזה יעלה להם בהפסד ממון, עליהם לדעת; שעכ"ז - עריין יהי' בזול הרבה יותר מכשילכו לד"ת, מה דשם בלא"ה יכואו לאותה פשר בערך - מה שהיו יכולים לבוא לזה בעצמם, אלא שעכשיו יהיה זה - בנוסף מחיר ההתדיינות - שעולה כהיום כדוב כתי דינים רגילים; לכין חמש - ולעשרת אלפים דולר - (לכ' הצדדים ביחד). **יתבוננו היטב** - ויכירו; שבשביל תאוות ה"ניצחון" - מה שבלא"ה אין אחד מהם מובטח בה, אין כדאי להסתבך בעסק ביש כזה הקשור בכובוז יהון תועפות", ובנוסף ל"עגמת נפש" ו"ביטול מלאכה" ו"זמן" יקר - ממושך לתרשים רבים.

ב. לנסות להתפשר אצל אדם יחיד: אם אינם יכולים לבוא לעמק השוה לכין עצמם. **כדאי להם** לנסות, להתפשר אצל בעה"כ או ר"מ, בתנם (אנו מוכנים לעזור בזה) אז בשכר נמוך. **ואם** נ"ז אי אפשר, אז יגסו עכ"פ להתדיין בד"ת - אצל רב א' ("דיין יחיד") - המוכן להעניק להם הזכותים דלקמן (פ"ג, ס"כ-ו').

[פרק שלישי]: "בחירת הבי"ד"

א. ה"נתבע" יש לו כח בחירת הבי"ד - אף כשהתובע אינו מרוצה בהם: [א], בסקרה שא"א להם לבוא לעמק השוה ע"פ דרכים הנ"ל (פ"א) - ומובדחים לילך לד"ת. **מצוי** מאוד - כשיש כמה כתי דינים בעיר אחת, [שאין לשום אחד מהם הדין של "בי"ד קבוע" או ב"הזמתה לדנים", וכמש"כ בשו"ת אגרות משה (ח"ב, ג'), ושו"ת ויען דוד (ח"ג, ק"ז), ועוד], שתהיה חילוקי דיעות בין הבע"ד - (שבעיד אחת); **אצל** איזה ב"ד להתדיין - **שכ"א רוצה בב"ד אחר**, [וכבוזונא; שא' מהם ממאן ב"בוררות", דבפי שהוגה בהיום - א"א לכוף עליה, וכדלקמן (פ"ד, ס"כ)]. **כבר** הוגבו; **שיד ה"נתבע" על העליונה ב"בחירת הבי"ד". ויש** בסיס חזק ל"מנהג" ווחיק זה מהלכתא, ע"פ מה דקיימ"ל **בשו"ע** (תו"מ י"ד, א'); **ר"ה"תובע תולך אחר הנתבע". [והנם** ודהם מיידי בגוונא שדרים בשני עיירות - שהתובע צריך לילך אחר הנתבע לעירו - להתדיין עמו בב"ד רשם. **אבל** לפי"מ שציין עלה בביאור הגר"א (שם, י"ח), **דהמקור** לזה הוא ע"פ דברי הגמרא (ב"ק מ"ו, ב') **ד"מאן דכאיב ליה אזיל לבי אסיא" ו"המוציא מחבירו עליו הראיה". הרי** כל הנך טעמי שייכי גם כלפי הבחירה - שמבין כמה כתי דינים שבעיר אחת - רע"כ יד הנתבע על העליונה]. **ובאמת**. רכן פסקו להלכה ולמעשה: כשו"ת מהרשד"ם (חו"מ, ב', ז', י"ב, יו"ד, ר"כ, ואה"ע, כ"ו), ושו"ת הרמ"א (ק"ד), ושו"ת מהרי"ל (ח"ג, סי"ס צ"ו), ושו"ת אהלי יעקב (י'), ושו"ת **פרח מטה אהרן** (הב' רפ, פ"ג), ושו"ת **מגן גבורים** (פוס"י כ"ג), ושו"ת **עזות ביעקב** (מ"א), ושו"ת **בני משה** (נ"א), ושו"ת **שיבת ציון** (ש"ח), ע"י"ש. וכ"כ **בכנה"ג** (חו"מ י"ד, הגה"ט סוף אות כ"א), וכ"כ **בתיבות** (י"א, ביאורים ג'), **ובערוה"ש** (י"ד, ז'), **וכשו"ת משנת יעקב** (ח"א, ס"ו): **דהנתבע** - שיש לו הדין ד"מוחזק" - יכול לומר; "קים לי" כאותן הפוסקים - שמעניקים לו זכות בחירה זו, **ואפילו מב"ד גדול לקטן, ע"ש. ולא נמצא אף פוסק אתרון יחידאה** - שיעוק בכה"ג זכות הבחירה לה"תובע". **ואת** אומרת; **שהבי"ד איזה צריכה להיות "מרוצה לשני הצדדים"** - וכלשון המורגל בטעות, אלא **דה"נתבע" יכול לבחור אף בב"ד** - שה"תובע" **אינה מרוצה בהם. ופשוט דאין בכוחינו לקפוח מזכות זה. [ב], ולאחרונה יצא "גילוי דעת" מהרבה גדולי הדורו ובראשם הגה"צ מקאשוי שליט"א; לבטל** ה"חקנה" **החדשה** - מה **שרצו** במה כתי רין לתקן; **לחייב את הנתבע להצית להתובע הבריחה מג' בתי דינים, ואם** הנתבע מתעקש על ב"ד אחר - **שהתובע ממאן בו, יציאו עליו "סירוב" - ויתנו להתובע "היתר ערכאות", ע"כ. ונהכו** דהיי לאיים **אל הנתבע** - וכש"כ **להוציא עליו "סירוב" - "היתר ערכאות" משום זה, שאין להם שום** תוקף **ולה בטלים כתרס הנשבר** - כיון **שה"נתבע" יש לו זכות "בחירת הבי"ד", והדיינים יתושו לעצמם מהאיסורים** החמורים; ד"חה"ש" ו"הנתצאת שם רע" ו"הלכנת פנים" שאין לה כפרה עולמית. [ראה לק' (פ"יב, ס"כ-ג'. ופ"י-ג, ס"כ)].

ב. אותו בי"ד המעניק להבע"ד יותר מ"זכיותיהם" המגיע להם ע"פ הלכה - יש להם "דין קדימה": בר"א (בס"א): **דה"נתבע" יש לו כח "בחירת הבי"ד", והו דוקא; כששני הבתי** דינים הנידונים - מעניקים להבע"ד את "זכיותיהם" כשוה. **אבל** כשאחד מקפחים מהם - [אף לו יהא רק חלק מן הזכותים דלהלן - והשני אכן מעניקם להם. **הרי** אמרינן **במהדורי** (ל"ב, ב'): "הלך אחד ב"ד יפה", [וכ"פ הסמ"ג (עשין צ"ז)]. **וא"כ** כש"כ - **רא"א לכוף בשו"א על בע"ד** (ואפילו על "תובע"); **שיתריין בקיפות זכיותיו המגיעים לו ע"פ** ההלכה. **ומ"מ"א** פשוט, **דלעולם יד אותו הבע"ד - הבוחר בב"ד שמעניקים להם יותר זכותים** [שיוכאו לפנינו (ס"ג-ו')] - **על העליונה ב"בחירת הבי"ד". ואלו הם ה"זכיות" - המגיע להם ע"פ הלכה:**

ג. כל בע"ד יכול לעמוד על זכותו; להתדיין אצל בי"ד ש"שכר בטילתם" - מתאים ע"פ גדרי ההלכה: הנה, יש כתוה"ק הלכות וגדרים - **רבאיזה אופן שהדיינים מותרים להתפרנס מן** ההתדיינות. **[א], עי' במשנה** (בכורות כ"ט, א'), **דהנוטל שכר לדון - דיניו בטלין, ובגמרא** (שם), **דזהו "קנס" - על** שעברו על הציוויו; **ר"מה אני בתנם - אף אתם בתנם". [והמתובכים** המתבטאים בזלזול על הדינים בתנם; כאילו שהיו בגדר "אסיא דבמגן מגן שויא" - **הם** מכת ה"מלגלגים על דברי חז"ל" רת"ל]. **ועי' בשו"ת אבן ישראל** (ח"ח, צ'), **דאף הכסמת וקבלת הבע"ד לשלם שכר - ל"מ; לא להתיר את ה"איסור" שע"ז - ולא להסיר את ה"קנס" שע"ז ש"דיין בטילה". [ב], והנה בסוטשו"ע** (ט', ה') **מבואר; שלא הותר ליטול "שכר בטלה" - רק כשמתבטלים באמת מ"מלאכה ידוע שיש להם" - ולא ממה ש"היה יכול לעשות ד"ר", כלומר שלא הותר שום "הרווחה" כ"ש - רק** תשלום ה"הפסד" **שיש להם ע"י בפועל ממש. ושהאופן ה"יחיד" שמותרים להתפרנס מזה - אף כשאין להם** מלאכה ידוע - הוא רק; **כשמתבטלים ממלאכה כל היום - להיות מוכן לדון בכל עת. [ג], אמנם, גם בכה"נ - לא** הוהר רק בתנאי כפול - [ובמבואר **בטשו"ע** (שם, ס"ג)]: **(א)**. שהם **יקבלו את "הספקתם" באופן "קבוע" ו"קצוב"** - כלומר: **ב"כל עת" בשוה - מבלי שום חילוק בין אם יש להם ד"ח - או לא. (ב)**. שהספקתם הקבוע **יינבה "ממכל בני העיר" בשוה** (בתזרת "מס") - **ולא רק ממי שיש לו ד"ת**, [דאל"כ, הרי שוב יש כה משום "הרווחה" - האסור מבה גדרי דיני "שכר בטלה" - וכנ"ל (אות כ'), וגם משום לתא ד"שוחד"! - וכדלקמן (ס"ד)]. **[ד], ומצינו** רבהיום - שאין לנו "כח עידוני" - **להכרית "מס" כזה, א"א שיתקיימו שני התנאים הנ"ל - רק כאופן; שהדיינים יקבלו תמיכה "קצובה ותמידית" במסגרת "כולל"** - (**שתבא** מן **"נדבנים" כתמיכה ל"לומרי תורה"** - **ללא חילוק אם** יש להם ד"ת **או לא**, (**דתייכין להמצא שם בשעות הקבועות - ובשאין לבם** ד"ת **ילמדו שיעורין בסדרן**), **כדי שלא** יבא **להם** [מן הבע"ד] **שום "הרווחה"** - מזה; **לא מן "דיבוי" הדיינים** - (**אף אם היו משתלמין שכר קצוב לכל** נדון), **וכש"כ דלא מן "אורך" ההתדיינות** - (**אם היו משתלמין לפי ה"שעות"**). **[ה], ופשוט**, **רכל ב"ד ש"שכר** בטלתם" **קרוב יותר לאופן זה** - **י"ל "דין קדימה", וכל בע"ד יכול לעמוד על זכותו; להתדיין דוקא אצלם.**

ד. כל בע"ד יכול לעמוד על זכותו; להתדיין בבי"ד - שהספקתם הוא באופן דל"ש החשש ד"שוחד": וכל האמור לעיל (ס"ג) - **הוא רק** כהנוגע לגדרי **"שכר בטלה"**, ["איסור דרבנן" - שהיה מקום להקל בזה - לפי הגדרים שמצינו בזה בהפוסקים, הגם דאף בזה אין להפריז - וכראיתא בגמרא (שבת ניז, א') - וכן איפסקא הלכתא כרמב"ם (סהדרת כ"ג, ב') ובטשו"ע (חו"מ סי' ד')]; **כל דיין שיושב ומגדיל שכר** לטופרים ולשמשים - הר"ז בכלל הנוטים אחרי הבצע]. **[א], כרם**, **הרבה יותר יש בזה - לפי ה"אופן" וקיבול** שכרם הנהוג בהיום; **שמשתלמין "מכיסם של הבע"ד" - לפי "ריבוי" הדיונים והשעות - וגם נמצאים "הרבה" בתי דינים** בעיר, (מה שעי"ז מתייצר **"התחרות" גדול ביניהם - מי מהם שיזכה שהנידון שתבא לפניהם - וכבללי כל** "ביזנעס" מובהק, מצב שלא נמצא כמוה בכל כדור הארץ - רק בהיום בעיד ניו יארק), **בוראי שזה גורם "נגיעה" גדולה - להטות את הדין לפי טובת פרנסתם, וכגון; לאותו הצד שהביא להם ה"ד - [או לאותו צד שה"טוען" שלו** "להחליט"; **אם לתוזר מפס"ד מוטעה**, [ראה (שם, אות ג')]. **(ד)**, **להתדיין אצל בי"ד - המעניקים לבע"ד את זכותם** שיינתן להם "מהיכן דעתוני" **בבתב**, (**וכש"כ שאינם שוללים זאת בפירוש בה"שטר בירורין**"), [ראה (שם, אות ה' ופ"א)]. **(ה)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מכריחים את הבע"ד לתתום על "ארביטרעישן"** (בענגליש) - **המבטל את** כל כח התורני של התנאים שבשטו"ב, [ראה (שם ס"ה, אות א')]. **(ו)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מתנים** (בשט"כ שבלה"ק, **או בה"ארבי**טרעישן" שבענגליש); **שהדיינים יכולים לבסס את הפס"ד "ככל העולה על דותם - בלי שום** הגבלה (ליישרות **או להלכה כלל**, [ראה (שם, אות ב')]. **(ז)**, **להתדיין אצל בי"ד - המעניקים להבע"ד הבחירה** לד"ת גמור, [ראה לקמן (פ"ז)]. **(ח)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מרשים בבית דינם הגך "טתעים מקצתיים"**, דמלבד **"ייקרותם"**, יש להם **"קידוב הדעת" עם הדיינים** - ע"י **שנפגשים עמהם יום יום** - **וע"י ששולחים להם** לקוחות, [ובדלקמן (פ"ז, ס"ג)]. **(ט)**, **להתדיין אצל בי"ד - ש"הרכב" הדיינים הוא בדינא וביושר**, [ראה לקמן (פ"ט, ס"א)]. **(י)**, **להתדיין אצל בי"ד - המקפידים**; שמספר הבע"ד של שני הצדדים - יהי' שוה, [ראה (שם, ס"ב)]. **(יא)**, **להתדיין בפני בי"ד - המרקרקין לשמוע מקודם הטענות מפי הבע"ד עצמם**, [ראה (שם, ס"ג)]. **(יב)**, **להתדיין אצל בי"ד - העושים "דרישה וחקירה" כתפקידם - בכדי לתפוס את הרמאותו**, [ראה (שם, ס"ד)]. **(יג)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מניחים הבע"ד לצאת באמצע הטענות**, [ראה (שם, ס"ה)]. **(יד)**, **להתדיין בפני בי"ד - שאינם מייצרים "חיוב שבתוה מרומה" על הנתבע - בכדי לאלחץ עליו ל"התפשר"**, [ראה (שם, ס"ו)]. **(יב)**, **להתדיין אצל בי"ד - המקיימים תפקידם; לתוזר ולשנן לפני הבע"ד את טענותיהם**, [ראה (שם, ס"ו)]. **בכל אלה, יש** לאותה **בי"ד המעניקים להבע"ד - יותר זכותים המגיעים להם ע"פ הלכה - "רין קדימה" על השוללים. וה"ו להכרית** בע"ר **להתדיין בשלילת זכיותיו שע"פ הלכה - ע"י איום ב"סירוב" - שאין לה שום תוקף**, [ראה לקמן (פ"כ, ס"ב-ג')]. **[ומסתברא**, רכל בע"ד (אף תובע, וכש"כ נתבע) - **שממאן מלוותר על א' מזכיותיו הללו - המגיעים לו ע"פ דין**, **ואינו מוצא בי"ד של ג' המוכנים להעניקם לו - רק "דיין יחיד" כלבד, ריש בבוחו להכריח צד הב' להתדיין אצלו**].

[פרק רביעי]: "בוררות" ("זבל"א")

א. מהו "זבל"א", וה"ייקרות" הגדול השורר בזה: [א], "זבל"א" (מה שקוראין "בוררות") - היינו: **שאין הולכים לבי"ד דגיל הקאי וקיים, אלא שכ"א מן הבע"ד בורר לעצמו דיין אחד - מי שיהפך** בזכותו, **והם בורדים דיין שלישי (הנקרא "שליש")** - **שיכריע ביניהם**, [עי' **טושו"ע** (חו"מ ג', א'. ו"י"ד, א')]. **[ב], ומחיר ההתדיינות כאופן זה עולה ב"ייקרות" גדול מאוד**, [כמאחיים דולר לשעה לכל "נכרר" - וגם לה"שליש", שזהו בערך אלף דולר לשעה - לב' הצדדים ביחד! (כולל מחיר הטוענים), ו"בורדות" רגיל - עולה בין עשרים ולארבעים אלף דולר!, ובהמשך זמן - שכיין ג' חדשים ולשנה או יותר]. **[ג], ומ"מ"א** (אף כששניהם מסכימים לזה) - עליהם לדעת; **שזהו בזבוז ואיבוד ממון ישראל בלי שום תועלת ממשי האסור מכח לתא ד"בל תשחית" דגופא** ודממונא, [בכמה מקרים כבר עלתה הוצאות ה"בוררות" לדבע מליון דולר ויותר, והפס"ד היתה "פשרה" פשוטה - מה שג' רופי בקר היו יכולים להוציא בשעה קלה]. **מ"כ**, **יש להתבונן היטב - טרם שמסתבכים בזה; אם כראי** לבזבז כ"כ **"ממון"** - בצידוף **"ביטול מלאכה" ו"זמן יקר" ו"עגמת נפש"** - **והכל דק בשביל "דמיון" בעלמא.**

ב. שום בע"ד אינו יכול לכוף "בוררות" כהיום על הצד שכנגד: כשאחד מהבע"ד ממאן מלהתדיין בזבל"א - **אז א"א לצר השני לכופו ע"ז בשו"א** - כיון שמליאה כהיום עם כמה מיני "פסלנות", **ואלו הם: [א], מכח** הפסול; **שהבורדים שומעין הטענות מבעל דינם - שלא בפני ב"ד השני**, [עי' **שו"ת ראנ"ת** (ה"א, ד'), **ובשו"ת פנמ"א** (ח"כ, ק"ט) - **הובא בפ"ת** (י"ב, ג'), **ובשו"ת אור נעלם** (מ"ג) - **כשם הגאון בעל כנסת יחזקאל, ובאורים** (י"ז, י"ד) - **מה שצעקו ע"ז, ועי' ברכ"י** (שם, אות ח') - **שהבביא מזוה"ק** (וישב); **דהוי "מקבל עליה טעווא אתרא למהימנותא"**, עיי"ש]. **[ב], מכח** הפסול **ד"שוחד", דהרי כ"א מהנבורדין מקבל הון רב הנ"ל** (ס"א) - **רק מן בע"ד שלו**, [עי' **שו"ת פנמ"א** (הנ"ל אות א'); **דהו"ל "שוחד גמור"**: **מה שיש בכח הבע"ד להוציאה מידם ברייתים**, וע"ע **במנחת טולת** (מצוה ע"ד), **מה שצעק ע"ז]. [ג], מכח** הפסול; **שנטלין הרבה יותר מ"שכר בטילה** המגתרת - **שחו"ל גזרו בכה"ג; ש"דיינים בטילין"**, [**ראה לעיל** (פ"ג, ס"ג)]. **ובפרט**, **לפי מה שפסק בשו"ת אבן ישראל** (ח"ח, צ') - **מטעם זה להלכה; דדייני "בוררות" - אין להם הדין של "דיינים" כלל - וא"צ לצייח ל"יפסק דינם" הבטילה כנ"ל, וכתב "סירובו" שלהם אינו כלום - וא"צ להתחשב עמה כלל!** [**ואפי' בשקיכלם עליהם ב"קנין" או בחתימת שט"ב בהוגו - רשום "קבלה" ל"מ לבטל "קנסם" של תו"ל; ש"דיניהם בטלים"**], עיי"ש. **[ד], מכח** הפסול; **ד"גזלנות" - שע"י איחורים והפסקות ושיחות שלא מן הענין**, [עי' **טושו"ע** (חו"מ ז', י'), **דהבע"ד אינם** מוחלים בשו"א **על זמנם ה"יקר" ההולך לטמין, אלא ששותקים ע"ז - מיירא**תם מנקמת הדיינים בהם. **[ה], מכח** פסולים אחרים - **שבמהלך ה"בוררות"**, [עי' **שו"ת באר משה** (ח"ד, קמ"ת. וח"ה בהקדמה, ושס ק"ע), **ושו"ת שבט הלוי** (ח"ו, ד"ג. וח"ח, ש', וש"ב) - **מה שצעקו ע"ז]. [ו], לפי** מש"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ז, ק"כ), **דיש לדון מקומם אצל בי"ד דגיל** [**שע"פ כתירת הנתבע, וכנ"ל** (פ"ג, אות א')] - **ע"ז גופא**: **אם המצב אכן דורש ובל"א. [ז], והאומנם, שכשרוה"ש** (י"ג, ד') - **וכן במנחת טולת** [**הנ"ל**] [**שכ"כ גם כשם המרגש"ם**] - **המליצו על פסול הא'** הנ"ל; **דכיון שנוהגין כן - הו"ל כ"קיבלו עלייהו" לדון בפני "פסולים" - רקימ"ל בטושו"ע** (חו"מ כ"ב, א'); **שדינם** דין. **וכן**, **מה שהמלין ע"ז במנחת טולת** (הנ"ל); **דעל ה"שליש" מיהא ליכא פסול זה - וממילא יש עכ"פ "דיין** יחיד" **שהוא כשר. כרם ששה תשובות בדבר: ראשית**, **רתינת כששניהם "מסכימים" לזה, אבל אם אחד מהם ממאן בזה - בודאי רא"א לכופו; להתדיין ב"פסולים" או ב"דיין יחיד"**, [**וכן פסקו להריא להלכה - כשו"ת בן פורת** (ח"כ, י'), **ובשו"ת שבט הלוי** (ח"ח, ש"ב)]. **שנית**, **רתינת על ה"פסולים"**: **א' - ג' הנ"ל, אבל על פסול הד'**: **ד"גזילת** הזמן" מאינ"ל, [**עי' ערוה"ש** (חו"מ ז', כ'), **ושו"ת שבו"י** (ח"א, ק"ל"ן); **דייתכן דעל פסול ד"רשע ותמס" לא מהני** קבלה, עיי"ש]. **שלישית**, **הרהי לפי דברי שו"ת אבן ישראל הנ"ל** (אות ג') - **לא מהני שום "קבלה" - לבטל** "קנסם" **וגזירת תו"ל; ש"דיניהם בטלים", וששיטא דא"א לכוף על אום - להניח מעותיו על קרן הצבי; להתדיין** בהוצאה מרובה **כ"כ - כו בזמן שאין הבע"ד חייבין בלל לצייח להפס"ד! ורביעית**, **הרהיום - שגם ה"שליש" נוטל** שכר המגוגם **כמו הבורדים - [שונה מימי קדם; שאב"ד העיר היה השליש בכ"פ - כמבואר בשו"ת אור נעלם הנ"ל** (אות א') - **ולא נטל כלום**], **א"כ הרי שוב נפל בבירא - גם הלימוד זכות השני הנ"ל** (ד"ה וכן); **דעכ"פ ה"שליש" הוא** כשר, **והרהי גם עליו יש עכ"פ ה"פסולים"**; **רב' - ה' הנ"ל, מה שעל חלק מהם - לא מהני אף "קבלה" וכנ"ל - ועכ"פ כדור דל"ש לכוף ע"ז וכנ"ל. וחמישית**, **בש"ב וק"ו - כשהפסול ד"שוחד" - שייכא הרהיום על ה"שליש" עוד כיחר שאם, הדרי פרנסתו תלויה בידם של ה"בוררים"**; **ע"י הסכמתם או מיאונם לבחור בו כ"שליש", ובודאי דמי** מהם **שמביא לו יותר נידונים - הוא יבבר**, [**ובדלקמן** (פ"ז ס"ג, אותיות ד' ה')]. **ושישית** - **והוא עיקר גדול, ואף לולא** שהיה בזה שום **"פסלנות" כלל - ג"כ פשוט; דאין בכח בע"ד לכוף "הנצאות מיתרות" על הצד שכנגדו - [וכנ"ל** (פ"ג, ס"ה), **ומש"כ בשו"ת מנח"י** (ח"ג, קל"א)]; **שדיינים "לא נחשדו" ליקח יותר מן המותר, פשוט להמעיין שם: דלא מיירי ב"ייקרות" מוגזם כ"כ בהיום פה**). **[ח], העולה מכל המקובץ: (א)**. **דזה מיהא ס"ע מודי - כלי שום חולק; דא"א להכריח כלל (כהיום) על "בוררות". [ומ"מ"א כשאינם יכולים להשתוות על בי"ד א' - אז יד ה"נתבע" על העליונה; שיתריין אצל הבי"ד (הרגיל) שבבחירתו - אף בשה"תובע" אינו מרוצה בהם, וכנ"ל** (שם)]. **ו"תובע" המתעקש עצמו על "בוררות" - (נגד הסכמת הנתבע) - אין נזקקין לו - כיון דאין כבחו לכוף את הנתבע להתדיין** באופן ה"פסול" לדינא. **ולאידך** גיסא, **"נתבע" המשיב על הזמנת בי"ד; שאינו מוכן להתדיין רק ב"בוררות"** בלבד - (נגד הסכמת התובע), **הו"ל "סרבן" גמור - כמי שאומר; שמוכן להתדיין רק בפני בי"ד פסולים. (ב). דלהכריח הבע"ד לקיים פס"ד ד"בוררות" - ע"י "סירובו" או "איסור בערבאות"** - **הו"ל "גול" גמור**, [**מלבד עצם** האיסור של "ערכאות" - דלקמן (פ"יא)]. **(ג)**, **ועכ"פ גם מיהא ודאי כרור**; **דכל בע"ד יש לו הזכות לברור לעצמו** "בורר" **הגון** (המריין כתנם בא בזול), **וד"ז ממילא יכריח הצד הב'; לעשות כמוהו - (כדי שהשפעתם על השליש** תהי' שקולה), **וא"א לעבבו מזה בשו"א. ועפ"ז** הנ"ל (פ"ג, ס"א) **יש להנתבע "זכות הבחירה" - גם על "שליש" כזה.**

[פרק חמישי]: "שטר בירורין" ("קבלת קנין")

"להחליט"; אם לתוזר מפס"ד מוטעה, [**ראה** (שם, אות ג')]. **(ד)**, **להתדיין אצל בי"ד - המעניקים לבע"ד את זכותם** שיינתן להם **"מהיכן דעתוני" בבתב**, (**וכש"כ שאינם שוללים זאת בפירוש בה"שטר בירורין"**), [**ראה** (שם, אות ה' ופ"א)]. **(ה)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מכריחים את הבע"ד לתתום על "ארביטרעישן"** (בענגליש) - **המבטל את** כל כח התורני של התנאים שבשטו"ב, [**ראה** (שם ס"ה, אות א')]. **(ו)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מתנים** (בשט"כ שבלה"ק, **או בה"ארבי**טרעישן" שבענגליש); **שהדיינים יכולים לבסס את הפס"ד "ככל העולה על דותם - בלי שום** הגבלה (ליישרות **או להלכה כלל**, [**ראה** (שם, אות ב')]. **(ז)**, **להתדיין אצל בי"ד - המעניקים להבע"ד הבחירה** לד"ת גמור, [**ראה לקמן** (פ"ז)]. **(ח)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מרשים בבית דינם הגך "טתעים מקצתיים"**, **דמלבד "ייקרותם"**, יש להם **"קידוב הדעת" עם הדיינים - ע"י שנפגשים עמהם יום יום - וע"י ששולחים להם** לקוחות, [**ובדלקמן** (פ"ז, ס"ג)]. **(ט)**, **להתדיין אצל בי"ד - ש"הרכב" הדיינים הוא בדינא וביושר**, [**ראה לקמן** (פ"ט, ס"א)]. **(י)**, **להתדיין אצל בי"ד - המקפידים**; **שמספר הבע"ד של שני הצדדים - יהי' שוה**, [**ראה** (שם, ס"ב)]. **(יא)**, **להתדיין בפני בי"ד - המרקרקין לשמוע מקודם הטענות מפי הבע"ד עצמם**, [**ראה** (שם, ס"ג)]. **(יב)**, **להתדיין אצל בי"ד - העושים "דרישה וחקירה" כתפקידם - בכדי לתפוס את הרמאותו**, [**ראה** (שם, ס"ד)]. **(יג)**, **להתדיין אצל בי"ד - שאינם מניחים הבע"ד לצאת באמצע הטענות**, [**ראה** (שם, ס"ה)]. **(יד)**, **להתדיין בפני בי"ד - שאינם מייצרים "חיוב שבתוה מרומה" על הנתבע - בכדי לאלחץ עליו ל"התפשר"**, [**ראה** (שם, ס"ו)]. **(יב)**, **להתדיין אצל בי"ד - המקיימים תפקידם; לתוזר ולשנן לפני הבע"ד את טענותיהם**, [**ראה** (שם, ס"ו)]. **כבל אלה, יש** לאותה **בי"ד המעניקים להבע"ד - יותר זכותים המגיעים להם ע"פ הלכה - "רין קדימה" על השוללים. וה"ו להכרית** בע"ר **להתדיין בשלילת זכיותיו שע"פ הלכה - ע"י איום ב"סירובו" - שאין לה שום תוקף**, [**ראה לקמן** (פ"כ, ס"ב-ג')]. **[ומסתברא**, רכל בע"ד (אף תובע, וכש"כ נתבע) - **שממאן מלוותר על א' מזכיותיו הללו - המגיעים לו ע"פ דין**, **ואינו מוצא בי"ד של ג' המוכנים להעניקם לו - רק "דיין יחיד" כלבד, ריש בבוחו להכריח צד הב' להתדיין אצלו**].

[פרק רביעי]: "בוררות" ("זבל"א")

א. מהו "זבל"א", וה"ייקרות" הגדול השורר בזה: [א], "זבל"א" (מה שקוראין "בוררות") - היינו: **שאין הולכים לבי"ד דגיל הקאי וקיים, אלא שכ"א מן הבע"ד בורר לעצמו דיין אחד - מי שיהפך** בזכותו, **והם בורדים דיין שלישי (הנקרא "שליש")** - **שיכריע ביניהם**, [**עי' טושו"ע** (חו"מ ג', א'. ו"י"ד, א')]. **[ב], ומחיר ההתדיינות כאופן זה עולה ב"ייקרות" גדול מאוד**, [**כמאחיים דולר לשעה לכל "נכרר" - וגם לה"שליש"**, שזהו בערך אלף דולר לשעה - **לב' הצדדים ביחד!** (כולל מחיר הטוענים), **ו"בורדות" רגיל - עולה בין עשרים ולארבעים אלף דולר!**, **ובהמשך זמן - שכיין ג' חדשים ולשנה או יותר**]. **[ג], ומ"מ"א** (אף כששניהם מסכימים לזה) - **עליהם לדעת; שזהו בזבוז ואיבוד ממון ישראל בלי שום תועלת ממשי האסור מכח לתא ד"בל תשחית" דגופא** ודממונא, [**בכמה מקרים כבר עלתה הוצאות ה"בוררות" לדבע מליון דולר ויותר, והפס"ד היתה "פשרה" פשוטה - מה שג' רופי בקר היו יכולים להוציא בשעה קלה**]. **מ"כ**, **יש להתבונן היטב - טרם שמסתבכים בזה; אם כראי** לבזבז כ"כ **"ממון"** - בצידוף **"ביטול מלאכה" ו"זמן יקר" ו"עגמת נפש"** - **והכל דק בשביל "דמיון" בעלמא.**

ב. שום בע"ד אינו יכול לכוף "בוררות" כהיום על הצד שכנגד: כשאחד מהבע"ד ממאן מלהתדיין בזבל"א - **אז א"א לצר השני לכופו ע"ז בשו"א** - כיון שמליאה כהיום עם כמה מיני "פסלנות", **ואלו הם: [א], מכח** הפסול; **שהבורדים שומעין הטענות מבעל דינם - שלא בפני ב"ד השני**, [**עי' שו"ת ראנ"ת** (ה"א, ד'), **ובשו"ת פנמ"א** (ח"כ, ק"ט) - **הובא בפ"ת** (י"ב, ג'), **ובשו"ת אור נעלם** (מ"ג) - **כשם הגאון בעל כנסת יחזקאל, ובאורים** (י"ז, י"ד) - **מה שצעקו ע"ז, ועי' ברכ"י** (שם, אות ח') - **שהבביא מזוה"ק** (וישב); **דהוי "מקבל עליה טעווא אתרא למהימנותא"**, עיי"ש]. **[ב], מכח** הפסול **ד"שוחד", דהרי כ"א מהנבורדין מקבל הון רב הנ"ל** (ס"א) - **רק מן בע"ד שלו**, [**עי' שו"ת פנמ"א** (הנ"ל אות א'); **דהו"ל "שוחד גמור"**: **מה שיש בכח הבע"ד להוציאה מידם ברייתים**, וע"ע **במנחת טולת** (מצוה ע"ד), **מה שצעק ע"ז]. [ג], מכח** הפסול; **שנטלין הרבה יותר מ"שכר בטילה** המגתרת - **שחו"ל גזרו בכה"ג; ש"דיניהם בטלין"**, [**ראה לעיל** (פ"ג, ס"ג)]. **ובפרט**, **לפי מה שפסק בשו"ת אבן ישראל** (ח"ח, צ') - **מטעם זה להלכה; דדיינו "בוררות" - אין להם הדין של "דיינים" כלל - וא"צ לצייח ל"יפסק דינם" הבטילה כנ"ל, וכתב "סירובו" שלהם אינו כלום - וא"צ להתחשב עמה כלל!** [**ואפי' בשקיכלם עליהם ב"קנין" או בחתימת שט"ב בהוגו - רשום "קבלה" ל"מ לבטל "קנסם" של תו"ל; ש"דיניהם בטלים"**], עיי"ש. **[ד], מכח** הפסול; **ד"גזלנות" - שע"י איחורים והפסקות ושיחות שלא מן הענין**, [**עי' טושו"ע** (חו"מ ז', י'), **דהבע"ד אינם** מוחלים בשו"א **על זמנם ה"יקר" ההולך לטמין, אלא ששותקים ע"ז - מיירא**תם מנקמת הדיינים בהם. **[ה], מכח** פסולים אחרים - **שבמהלך ה"בוררות"**, [**עי' שו"ת באר משה** (ח"ד, קמ"ת. וח"ה בהקדמה, ושס ק"ע), **ושו"ת שבט הלוי** (ח"ו, ד"ג. וח"ח, ש', וש"ב) - **מה שצעקו ע"ז]. [ו], לפי** מש"כ בשו"ת להורות נתן (ח"ז, ק"כ), **דיש לדון מקומם אצל בי"ד דגיל** [**שע"פ כתירת הנתבע, וכנ"ל** (פ"ג, אות א')] - **ע"ז גופא**: **אם המצב אכן דורש ובל"א. [ז], והאומנם, שכשרוה"ש** (י"ג, ד') - **וכן במנחת טולת** [**הנ"ל**] [**שכ"כ גם כשם המרגש"ם**] - **המליצו על פסול הא'** הנ"ל; **דכיון שנוהגין כן - הו"ל כ"קיבלו עלייהו" לדון בפני "פסולים" - רקימ"ל בטושו"ע** (חו"מ כ"ב, א'); **שדינם** דין. **וכן**, **מה שהמלין ע"ז במנחת טולת** (הנ"ל); **דעל ה"שליש" מיהא ליכא פסול זה - וממילא יש עכ"פ "דיין** יחיד" **שהוא כשר. כרם ששה תשובות בדבר: ראשית**, **רתינת כששניהם "מסכימים" לזה, אבל אם אחד מהם ממאן בזה - בודאי רא"א לכופו; להתדיין ב"פסולים" או ב"דיין יחיד"**, [**וכן פסקו להריא להלכה - כשו"ת בן פורת** (ח"כ, י'), **ובשו"ת שבט הלוי** (ח"ח, ש"ב)]. **שנית**, **רתינת על ה"פסולים"**: **א' - ג' הנ"ל, אבל על פסול הד'**: **ד"גזילת** הזמן" מאינ"ל, [**עי' ערוה"ש** (חו"מ ז', כ'), **ושו"ת שבו"י** (ח"א, ק"ל"ן); **דייתכן דעל פסול ד"רשע ותמס" לא מהני** קבלה, עיי"ש]. **שלישית**, **הרהי לפי דברי שו"ת אבן ישראל הנ"ל** (אות ג') - **לא מהני שום "קבלה" - לבטל** "קנסם" **וגזירת תו"ל; ש"דיניהם בטלים", וששיטא דא"א לכוף על אום - להניח מעותיו על קרן הצבי; להתדיין** בהוצאה מרובה **כ"כ - כו בזמן שאין הבע"ד חייבין בלל לצייח להפס"ד! ורביעית**, **הרהיום - שגם ה"שליש" נוטל** שכר המגוגם **כמו הבורדים - [שונה מימי קדם; שאב"ד העיר היה השליש בכ"פ - כמבואר בשו"ת אור נעלם הנ"ל** (אות א') - **ולא נטל כלום**], **א"כ הרי שוב נפל בבירא - גם הלימוד זכות השני הנ"

בטלתו קרוב יותר לאותו זה - י"ל "דין קדימה", וכל בע"ד יכול לעמוד על זכותו; להתדיין דוקא אצלם.

ד. כל בע"ד יכול לעמוד על זכותו; להתדיין בבי"ד - שהספקתם הוא באופן דל"ש החשש ד"שוחד"; וכל האמור לעיל (ס"ג) - הוא רק כהנוגע לגדרי "שכר בטלה", ("איסור דרבנן" - שהיה מקום להקל בזה - לפי הגדרים שמצינו בזה בהפוסקים, הנם דאף בזה אין להפריז - וכראיתא בגמרא (שבת נ"ז, א') - וכן איפסקא הלכתא ברמב"ם (סנהדרין כ"ג, ג') ובטושו"ע (תו"מ ט', ר'); כל דיין שיושב ומגדיל שכר לסופרים ולשמשים - הר"ז בכלל הנוטים אחרי הבצע). **[א], בדם.** הרבה יותר יש בזה - לפי ה"אופן" וקיבול שכרם הנהוג כהיום; **שמשתלמין "מכיסם של הבע"ד"** - לפי "ריבוי" הגירונים והשעות - **וגם נמצאים "הרבה" בתי דינים בהעיר,** (מה שעי"ז מתייצר "התחרות" גדול ביניהם - מי מהם שיזכה שהגירון שתבא לפניהם - וककללי כל "ביזנעס" מובהק, מצב שלא נמצא כמוה בכל כדור הארץ - דק כהיום בעיר ניו יארק), **בודאי שזה גורם "נגיעה" גדולה - להטות את הדין לפי טובת פרנסתם, וכנון; לאותו הצד שהביא להם הר"ח** - [או לאותו צד שה"טוען" שלו הביא לו יותר נידונים - ובדלקמן (פ"ז ס"ג, אות ה')]. **וממילא** פשוט, **דיש בזה משום לתא ד"שוחד" גמור,** מה דמלבד הדדרא ד"איסור מה"ת" שבזה - כבר **יש בזה גם משום "תורבא" המקלקל ה"ישרות" מכל מהלך המשפט** - ובעיקר; **בתוצאת הפס"ד.** [ע' **גמרא** (סנהדרין ק"ה, ב'. וכתובות ח', א'), איך שכל "טובת הנאה" כ"ש "משחד" את הדיין - ופוסלו מלדון. וטושו"ע (ז', י"ב), וסמ"ע (שם, כ"חז), ונתה"מ (שם, ט"ן), ופ"ת (שם, כ"ו), ותרוה"ש (שם, כ"כ). וטושו"ע (ט', א'), וסמ"ע (שם, א'), ובכנ"ש (בכורות כ"ט, א'), **ותפא"ש** (שה"מ, ליקוטים רות)]. **[ב], [ומה** שנהגו מאז; ליטול "לאחר הר"ח" - סך שוה מן שני הבע"ד - כפי מה "שרצו" ליתן. מלבד מה שכל עצם הנתינה ו"שיעורה" - היתה תלויה ב"רצונם" של הבע"ד, (ולא כ"חיוב" תשלום שכר הקצוב מראש), גם הרי ל"ה רק בי"ד "אחד" ככל עיר - ול"ה שייך החשש: תנטיית הדין לטובת אותו הצד **ש"בחר"** בהם. ע' **בכה"ק** וחכ"ש וארח"ח (שם)]. **[ג], וממילא** פשוט, דאם יש בי"ד כהנ"ל (ס"ד, אות ד') - **[ואשרי המייסר ותומך "בי"ד כולל"** כזה. **שקירוב הגאולה** והצלת **הדור מ"צרות רבות" תלוי בזה;** וכראיתא **בשבת** (קל"ט, א')], או באופן הממעיט עכ"פ **הזהרבה ד"שוחד"** - וכנון; **שמחירם "נמוך" או "קצוב וקבוע",** בודאי דכל בע"ד יכול לעמוד על זכותו; להתדיין דוקא אצליהם.

ה. כל בע"ד - יכול לעמוד על זכותו; להתדיין באופן ד"חיסוך הרצאות": [א], וכל משכ"ל לעיל (ס"ג-ד') - הוא רק כלפי הגדרת **"אופן ההיתר"** ד"הספקת הדיינים", שיתאים ע"פ גדרי דיני "שכר בטלה" - (וכנ"ל (ס"ג)), ומבלי שחה"י בה **הזהרבא ד"שוחד"** - (וכנ"ל (ס"ד)). **אבל** אכתי אין זאת **מטלת "חיוב" על הבעלי דינים "לשלמה"** - כשיש להם ברירה אחרת. **[ב], וא"כ** כיון דפשוט, שאין כח לשום בע"ד - לכוף **הרצאות יחידות על צד השני,** [ע' **רמ"א** (חו"מ י"ד, א'). ושו"ת **מהרשד"ם** (תו"מ, ז'), **שבו"ד** (י"ד, א'), שו"ת **ברכת חיים** (נ"ג, י'), שו"ת **מאזנים למשפט** (י"ד), שו"ת **אגרות משה** (חו"מ ח"ב, ז'). ועי' **בקב הישר** (פל"ר) - שבחב בזה"ל; **הגדת לבעל דינו להוציא ממון רב בהוצאת המשפט - מגדין אותו בבי"ד של מעלה,** עכ"ל]. **ממילא.** כשיש חילוק בין הבחי דינים - ב"מחיר" **ההתדיינות, אז לעולם יד אותו הבע"ד הבוחר בבי"ד שמחירם בזול יותר** - על **העלינה. ונקוט** איזה דוגמאות - לפי סדר הערפות בזה: **(א),** בי"ד הדנים **בחנם ממש. (ב),** בי"ד שיש להם "מחיר **קבע וקצוב"** - (ולא לפי השעות). **(ג),** בי"ד שמחירם (אף לפי שעה) - הוא ב"זול" מן האחרים - אף בסכום קטן. **(ד),** בי"ד שאינם מרשים **ה"תוצעים המקצועיים** המייקר כל **ההתדיינות** [ובדלקמן (פ"ז ס"ג, אות א')].

ו. כמה "דוגמאות" נוספות מן ה"זכותים" המגיע להבע"ד ע"פ ההלכה: (א), להתדיין אצל בי"ד - שאינם מחיירנים הבע"ד לקבל על עצמם (בשט"ב) **"פס"ד מוטעה",** [ובדלקמן (פ"ה ס"ד, אות א'. ופי"א)]. **(ב),** להתדיין אצל בי"ד - שאינם שוללים (בהשט"ב) - הזכות מבתי דין (או ח"ח) אחרים; **שיוכלו** להחליט ש"טעו", [ראה (פ"ה ס"ד, אות ב')]. **(ג),** להתדיין אצל בי"ד - שאינם מעניקים לעצמם (בהשט"ב) הזכות -

[המשך מעל"ד]

[פרק חמישי]: "שטר בירורין" ("קבלת קנין")

א. חתימת הבע"ד על שט"ב - וטעמה, והנחיצות להבין היטב מש"כ שם: [א],

המנהג, שבנוסף ה"קנין סודר" שעושים הבע"ד טרם התחלת הדיון - על קבלתם לציית להפס"ד של דיינים הללו, חותמין ע"ז **גם ב"שטר בירורין"** (כמו ב"בורדורון"). **ויש** בזה - משום שלשה מטרות: **האחת,** מכיון דאין לנו כהיום בתי דינים קבועים - היכולים לדון בבפייה, על כן נותנים הבע"ד בזה "יפוי כח" להדיינים - שיהיה בכוחם לדיינם. **והשני,** דמכיון שישנם הרבה דרכים ב"אופני" ההתדיינות והפס"ד - דעל ארני "מה" שתהיה מבוססת - (וכמבואר בשט"ב הרצו"פ ו' דרכים שונים). על כן מפרשים הבע"ד שם; דעל איזה אופן התדיינות - **הם מקבלים על עצמם להתדיין - ולציית להפס"ד. והשלישי,** בכדי שאם הבע"ד (שיצא חייב) - יסרב מלקיים הפס"ד, שיוכלו לאשרה **בערכאות - ולהכריחו לקיימה,** (שנצרך לזה תת"י של הבע"ד). **[ב], ע"כ,** היות **שיש** לזה **תוקף גדול גם בדיינים** - [אף בלשה"ק - ואפילו כשאין חותמין על "אברביטרעשין" בענגליש, וכדלקמן (פ"ה, אות א')], ע"כ **נתוץ מאור; שטרם שיתחמו הבע"ד - שיקראו היטב מש"כ שם. ועצה טובה,** שיכשלו **תופס מנוסח השט"ב** של אותו הבי"ד - כמה ימים מקודם, כדי שיוכלו לעיין בה במתינות - ויבינו היטב; "מה" ועל איזה "תנאים" ו"אופן ההתדיינות" שמחייבים עצמם. **וכן,** שלאח"כ - **יינתן להם צילום מזה,** כדי שיהי' להם למשמרת על "מה" שחתמו עצמם. **ואם** ימאנו מליתנה לו - מקודם או לאח"ז, אות מובהק הוא; **שיש שם "מה" להטמין ולכסות..** [והגם שתחימה על שט"ב מבלי הבנה ברורה מש"כ שם - אין מחייב את האדם להלכה, וכמש"כ הגה"צ מאונגוואר שליט"א בירחון שערי הלכות (גליון כ"ד), וממילא, כל מה שמרגיש מבע"ד על פיה - הו"ל "גזילה" ביד הדיינים והבע"ד, מ"מ מוטב להשתמר - מלהסתבך את"כ בבעיות חוקיים]. **[ג], במקרה שיש להבע"ד טעם הגון** - שלא לתתום על שט"ב, (וכגון, שהדיון הוא על דבר שרוצה להעלים מן השלטון, שלא יוכל הצד שכנגדו להראותה בעש"ג שלא ביושר), אז **יש לו הזכות למאן מלתתום כלל על שט"ב,** [ע' שו"ת **ויען דוד** (חו"מ, ר"ח). ראין להכדיח הבע"ד לחתום על שט"ב כלל, דסגי שיעשה ה"קבלת קנין" לפני עדים, וכש"כ בנ"ד]. **[ד], כלל** גדול הוא; **רבשו"א א"א לכוף** על הבע"ד לתתום על "תנאים" (שבגולו ו"בסחר") - **המקפחים אותו מ"וכיזתיו" המגיעים לו ע"פ** תוה"ק. **וע"כ** נכון להשתמש בנוסח שט"ב הרצו"פ - שעובד מחרש ונתאשרה מגדולי הרבנים; כ"מבוסס על **ההלכה** והישרות **להבע"ד** - שלא יקופתו מזכיותם - **וגם להדיינים. ובמקרה** שצריכין לתתום על נוסח אחר, **אם אינם** רוצין להיות מן ה"צותקין לשעבר שאינם מגיין", **עליהם לברוק "טרם ותתימתם"** - **על הפרטים שלפנינו** (ס"ב-ה'):

ב. לפרש היטב "אופן ההתדיינות", וליזהר מ"לישנא דמשתמע לתרין אנפין":

וכנון: [א], אם רוצין ב"דין תורה גמור" דוקא - **או ב"פשרה"** דוקא; [ראה לקמן (פ"ו ס"ב. ופ"ט. סוס"ז)], **דמשום חשש "חיוב שבועה"** (אמיתי) - אין בראי לתתום מיד בשט"ב **על "פשרה" - הפותח פתח לכל מיני**

רמאות, עיי"ש), אז צריכין לפרש זאת בברירות. רנוסח הרגיל; "כין לדין וכין לפשר" - פירושו; שמניחים הכחידה וההחלטה (באיזה מב' אופנים הללו לדיינם) ביד הדיינים. [ועל אף דבשו"ת דברי ריבות (נ"ח), ובשו"ת מהרשד"ם (חו"מ, ח') - כתבו להלכה; דאפילו אם בשט"ב כתוב; שמקבלים עליהם בין "דין" ובין "פשר", אם הבע"ד מתנו; ש"בעל פה" התנה לתתריין רוקא בר"ת גמור, שהוא נאמן, מ"מ מוטב להזהר מלהתתרט..]. [ב], אם רוצין ב"פשרה" - שכהתאם לד"ת, אז לא די לכתוב "פשרה" או "פשר קרוב לדין" בסתמא - מכלי לפרש ברויוק הכוונה "איך", כי התיאור ד"פשרה" - יכולה להתפרש בב"ד; ל"חיוזך שע"פ השכל האנושי" ("ארביטרעישין" בעלמא... כאופן ד' כשט"ב הרצו"פ), וכן התיאור ד"פשר קרוב לדין" - יכולה להתפרש; ל"חיוזך ע"פ השכל - בחיבול הלבחי קצת" (כאופן ה' כשט"ב הרצו"פ). ועכ"ב, אם רוצין שהפשרה יהיה תלויה בהתאם לד"ת, וכגון ב"פשרה" - בוויתור "חצי" הזכייה שע"פ דין, או ב"פשרה קרוב לדין" - בוויתור "שליש" מן הזכייה שע"פ דין וכמש"כ הפוסקים, [עי' כשו"ת שבו"י (ח"ב, קמ"ה, וח"ג, קפ"ב), ושו"ת תת"ם (יו"ד, רל"ט, האה"ע, קי"ז), ושו"ת מנח"י (ח"ב, ע"ו, אות ח', וח"ה, קל"ג)). ולאפוקי בשהדיון הוא על "גזילה" ראו אסור לעשות שום "פשר" כמ"ש בשו"ת דברי מלביאל (ה"ב, קל"ג)), אז צריכין לפרש זאת בברירות. [ג], וכן הלשון הנפוץ; הן לדין והן לפשר - "כפי חוו"ד וראות עיניהם", סיום הלשון (ר"כפי תוו"ד" וכו') - יכולה להתפרש ב"אופן" שהבי"ד יוכלו לדונם "בכל העולה על רוחם" - כלי שום הגבלה, [וכדלקמן (ס"ה, אות ב')], ולא רק כייפוי "בת הכחידה" להבי"ד - בין ב' האופנים (ר"דין" ו"פשר") שלפנ"ז. בכל אלה - נתוץ מאוד; לפרש הכל בברירות, אחרת תוכל להתפרש בבי"ד - כפי היצא לשונתם, [וכנ"ל (פ"ג ס"ד, אות א')]. [ד], וכן יש ליזהר מלתתום; שתוקף השט"ב - הוא על "אמן בלחי מוגבל".

ג. אותו בע"ד הרוצה לקרב הדיון יותר ל"דין תורה" - ידו על העליונה: כשיש תילוקי דיעות בין הבע"ד; דבאיזה "אופן" - מששה אופנים דהחריינות שבשט"ב הרצו"פ - להחריין, לעולם יד הבע"ד שרוצה לקרב הדיון יותר ל"ד"ת" - על העליונה, (והיינו לפי סדר אופנים: ג', ב', א', ד', ה', ו' שכשט"ב הרצו"פ), כיון שאין בכוחינו לכוף על הבע"ד "לוותר" ממה שמגיע לו על פי דין, [ראה לקמן (פ"ו ס"א, אות א')].

ד. ליזהר מקבלה על "פס"ד מוטעת", ומויתור מפורש על "מהיכן דנתוני": כמרב

יש להם ליזהר: [א], אם לחייב עצמם; "לצייתת" לפס"ד מוטעת - [ריש במשמעות לשון זה; אף אם הטעות הגיע לידיעתם - ואף "טרם" ביצוע הפס"ד !]. ובנוסח קבלת טעות בשט"ב הרצו"פ (ד"ה ואם), מונגים הדיינים מריני אדם ושמים - במקרה שלא "טעות" אמיתי (שכשגגה ובלא יודעין), [וכצוואת התוו"ר בספרו נחלת יעקב (עה"ת)], ובל המשנה מלשון זה - מאבר בידים את זכותו לישור וצדק. [ב], וכן אם לקבל על עצמם; שלא יוכל שום ב"ד לומר שטעו. [ועל אף שכשו"ת סמיכה לחיים (ט') - פסק; דאין שום ממש בקבלה כזו, (משום דל"מ קבלה על "טעות ידועה"), ואדרבה; חיובא רמיא על כל ת"ח להודיעם שטעו - ותיימים לחזור מן הפס"ד, מ"מ מוטב להיזהר מלהתתרט]. [ג], וכן אם לקבל על עצמם; שאף לאחר שיבירו הבי"ד שאירע טעות - אבחי יחלה הדבר רק ברצונם; אם להודות ו"להחליט" שטעו - ולשנות הפס"ד... [ועל אף שכשו"ת מהרלב"ח (קמ"ז) ושו"ת מהרשד"ם (חו"מ, כ') פסקו; רכל דיין - לאחר שכבר הציא הפס"ד - נעשה "נגוע בדבר"; שלא להודות שטעה, וע"ע כשו"ת אב"ד (י"ח), ושו"ת בית שלמה (חו"מ, ג'), מ"מ מוטב ליהזהר מלהסתבך בבעיות הנ"ל]. [ד], וכן: אם רוצים לוחתר - על וכותם; שיתנו להם "מהיכן דנתני", [ראה (פ"י)]. בכל אלה - יש ליזהר מאוד, כי המציאות הוביחה; שהבחי דין (פה) אינם תוצין מן פס"ד מעוות - על אף בשמתעוררים על "טעות מוחלט ובולט" ע"י רבנים וח"ת מובהקים - ואפילו "טרם" ביצוע הפס"ד ! [ראה לקמן (פ"א, אות ה')], כי מענה אותם בפיהם; דחלא הבע"ד תתם על שט"ב! ובאילו שזה משמש להם - ב"היתר" וכ"מחילה" מוחלטת דמציקא - אף על "עיוות הדין" ודוגמת...!

ה. ליזהר מאוד שלא לחתום על "ארביטרעישין אגרימענט" (ב"ענגליש"): [א], לאחר שתתמו הבע"ד על "שט"ב" שבלה"ק - יש ליזהר מאוד; שלא לחתום גם על "ארביטרעישין פארם" (ב"ענגליש"), כי הדבר קרוב רק להפסד - ודחוק מאוד מן השכר. ובקיצור, דלא רק; ראין שום תועלת לחתום על זאת, מאחר דגם השט"ב שבלה"ק - יש לה תוקף מלא בדיניהם. [ובמקרה שיירכאות לאשרה בערכאות כנ"ל (ס"א, אות א', ד"ה והשלישי), לכל היותר יוצרכו לתרגמה ללשונם - מה שעולה רק לסכום קטן]. אל"א, דאם יש שם שינוי לשון כ"ש ממש"כ בשט"ב - אז קרוב לודאי; שמבטלים בזה את כל בת התורני של השט"ב, [ונשארת כ"חיוזך" ("ארביטרעישין") בעלמא - ובאופן ד' בשט"ב הרצו"פ]. [ב], וכש"כ אם כתוב שם - שהבע"ד מקבלים עליהם; שיוכלו לפסוק להם - "כבל העולה על רוחם" - כלי שום הגבלה כלל, (בלשונם: "אר עני אדער חעי דהני וההש"), דאז הוא גרוע הרבה אף מן "ארביטרעישין", רבזה מוותר על זכותו - שיש לו גם ע"פ תוקיהם; עכ"פ ל"יושר" שע"פ שכל האנושי. [ועי' בירתון שערי הלכות (גליון כ"ד, אדר תשכ"ח), מה שצעק ע"ז הגה"צ מאונגוואר שליט"א; שאסור לחתום על הצהרה כזו - לאבד בירים את כל הזכויות ליושר, ואם יאימו עליו ב"סירוב" בשביל שאינו רוצה לחתום ע"ז - "עלי ועל צוואריי שהסירוב בטל ומבוטל", עכ"ל]. [ג], ובמקרה שמוכרוחין לחתום גם על "ארביטרעישין" - אז יש ליזהר מאוד (ע"י מתרגם מקצועי); שהלשון תהי' בהתאם ממש למש"כ בהשט"ב - בלי שום שינוי כ"ש.

[פרק שישי]: הזכות ל"דין תורה גמור"

א. הרכבה "הבי"ד צריכה להיות "שקול": יש לכל בע"ד לעמוד על זכותו; ש"הרכב" הבי"ד - יהיה מבוחות "שווים", כלומר ששני הדיינים היושבים בצדדי ה"אמצעי" - יהיו "שקולים" בדרגא שוה (בערך) זע"ז בתורה - וכעיקר ב"ריעות", שאם רק אחד מהם יש לו "ריעה" משלו - ועומר עליה בתקיפות, והשני הוא "חלש" המסכים לכל מה שה"אמצעי" אומר, (ובפרט בשיורדע היטב; שרק ע"מ כן הושיבוהו שם - כדי שלא יעשה "קישוויים" להאמצעי, וכאם אבן יהריכ לעשות כן - שוב לא יושיבהו אצלו - ויאבד פרנסתו), הרי אין כאן "שלשה" דיעות כלל, והלא ה"אמצעי" יוכל לפסוק בכל העולה על רוחו - כאין מעצור בעדו, והרי יודע היטב; שלעולם הוא מוכבת עם "רוב" (ע"י הסכמתו של אותו ה"חלש"), ויש להבע"ד לעמוד על זה - כי עניו זה נפרץ למאר.

ב. להשוות "מספר" הבעלי דיינים - בשני הצדדין: במקרה שיש "תובעים" מרובין על ה"נתבעים" - או להיפך, אז יש להם להמועמים הזכות; למאן מלהניח להמרובין - להיות נוכח עמהם ביחוד בבי"ד, (כולל "טוענים" או "מודשים" - אם מרובין צר א' על הב'), רק שחלק מהם - כפי מספר צד המוטעין - יופיעו ב"ייפוי כח" לדבר בשם כולם, או - אם נצרך ל"ביירור מילתא" שכולם יופיעו, אז יכנסו בזאת"ז - באופן שהמספר מהנוכחים בפנים ביחוד - יהיו שווים בכל שעה, [עי' טושו"ע (חו"מ י"ז, ד'), ובפ"ת (שס, ז') עיי"ש].

ג. לשמוע מקודם ה"טענות" מפי הבע"ד בעצמם: וזהו אף כשהסכימו להתדיין עם "טוענים" - בבדי שיתברר האמת יותר, ורק אח"ז - יכולים ה"טוענים" להטעים את הטענות - ולהביא ראיות ומקורות לזכות הבע"ד. [עי' טושו"ע (חו"מ י"ז, ו'), וסמ"ע (שס, י"ז)], ואורים (שס, י"ח)]. ובפרט, בחיאור הפרטים שב"גופא דעובדא" היכי דהוי, [וכדלקמן (ס"ד)]. ויש לכל בע"ד - לעמוד על זכותו הזה [גם בנוגע ל"מורשים", כנ"ל (פ"ז)].

ד. החיוב לעשות "חקירה ודרישה" לגלות את הדרמאי: [א], כשהנתבע רמאי ורוצה להפטר עצמו בטענת שקר, אז יש חיוב גמור על הדיינים לברר ע"י "חקירה ודרישה של דיני נפשות" מי שהוא ה"רמאי" - ולחפסו ברמאותו. [עי' טושו"ע (חו"מ ט"ו, ג' ור'), ובנ"ת ובפרישה (שס)]. [ב], ודברים נוראים כתב בזה - בבה"ק (חו"מ ח', כ'), שעל זה אמחז"ל; שהריין צריך להיות אחז"ז פחד הרב וגיהום - לברר אמיתת המאורע בגופא דעובדא היכי הוי], ויש הזנחה גדולה בד"ז! [ג], וכ"ז כשה"נתבע" רמאי, אבל כשה"תובע" בא בתביעות של רמאות - אז אין להזדקק לתביעתו כלל, [וכמש"כ בטושו"ע (שס) בשם הרא"ש, וראה עוד לקמן (ס"ה), עיי"ש].

ה. שלא להניח הבע"ד לצאת לחוץ באמצע הטענות: או להתייעץ עם "טוענים" שלהם - מה להשיב על טענות שב"גופא דעובדא היכי דהוי", דמה להם להתייעץ שמהם מה להשיב על טענות שבגופא דעובדא - הידועים להם היטב יותר מלה"טוענים" - אם לא; בברי שילמדם איך להכחיש ולשקר, [עי' טושו"ע (חו"מ פ', א'), ובשלה"ק (עשה מאמרות, א') - כתב וז"ל; איך שיך ליתן זמן להשיב - כי בודאי ילמוד לתגון שקר, אורבה ראוי לדיין לומר; הנה שמעת מה שטען מתנגדך, השב לו אם אמת הוא או לא, עכ"ל]. ועניין זה - נפרץ למאוד!

ו. האיסור לייצר "חיוב שבועה" מרומה: במקרה שהתובע רוצה להוציא מן הנתבע (שהוא "מוחזק" ויש לו "קי"ל") שלא כרין, ורואין בעליל שבא עליו בעלילה ב"חביעת שקר" - מה שבודאי יבחישנה הנתבע, כדי שתתייצר עליו "חיוב שבועה" מרומה, שבכדי לפטור עצמו מן השבועה - יוכרח לשלם חלק מן החביעה. אז מחויב הדיין לעשות חקירה ודרישה, ואם הטענה מרומה - אין להחשיבו כ"חיוב שבועה" כלל, [עי' חו"מ (פ"ז, ל"ח), וליבא חיוב שבועה רק על טענה ברורה]. וחז"ו להטיל לחץ ר"שבועה" (מרומה) ע"י "יצוד טענה נ"ש. ויש לנתבע להיזהר, כי נפרץ; לאיים עליו "בזה" - כדי שיסכים (בשט"ב) ל"יפשר"! וכנ"ל (פ"ו, ס"ב).

ז. הדיין צריך לחזור ולשנן הטענות: בסוף כל הטענו"מ שבין הבע"ד - בכדי שיהיו בטוחים; שהבינו היטב את טענותיהם, [עי' טושו"ע (חו"מ י"ז, ז'), ובסמ"ע (שס, ט"ו), ובפ"ת (שס, י"ג), ובאורהח"ק (ובריס א', ט"ז), עיי"ש]. ויש להבע"ד לעמוד ע"ז - ולא לסמוך שע"י קריאתם בהרשימות - בכר יזכרו כל הפרטים.

[פרק עשירי]: "לאחר המשפט" - "מהיכן דנתוני"

א. הזכות שיש לו לכל בעל דין; שיתנו לו בכתב ה"טעמים" וה"מקורות" על להתחמק מלהוציא בבי"ד - בכדי שיהיה נקל לו להשים "שקר" בפי השליח - להכחיש פרטים בגופא דעובדא, מה של"ה יכול לעשות בפנין - מכח הכלל; ר"איך אדם מציז פניו בפני בע"ח". אז אז יש בכחו להבריח את ה"עובב" להופיע אישית בבי"ד, [וכדקימ"ל בטושו"ע (חו"מ קכ"ה, א'), ובסמ"ע ושו"ך (שס)]. דמה שהנתבע יכול לשלוח מורשה, הוא רק ע"מ ש"כ בערוה"ש (שס, כ') בשם התומים (שס, א'), דהו"ל כאילו "קיבלו עלייהו". וא"כ בשהתובע מסאן בזה - ודאי דאין בכוחינו לכופו ע"ז, [כמש"כ הפוס' כלפי שאר פסולים, כנ"ל (פ"ד ס"ב, אות ז', ד"ה ראשית)]. וכן אם ה"תובע" הוא בעיר, יכול הנתבע לעמוד על זכותו; שיבוא בעצמו לבי"ד - כדי שישמעו הדיינים את התביעה מפי עצמו - ורק לאח"ב יעמוד ה"מורשה" במקומו, [מן הטעם דלקמן (פ"ט, ס"ג)].

ב. הבע"ד יכולים לעכב זע"ז שלא ישלחו "מורשה" הצועק והמחרף ומבזה: ואפי' ה"נתבע" יכול לעבב על התובע - וכש"כ להיפך, [להנ"ל (ס"א)], וכמש"כ הבה"ק, [וכנ"ל (פ"ז ס"ג, אות ג')].

[פרק תשיעי]: ב"מהלך המשפט"

א. "הרכבה" הבי"ד צריכה להיות "שקול": יש לכל בע"ד לעמוד על זכותו; ש"הרכב" הבי"ד - יהיה מבוחות "שווים", כלומר ששני הדיינים היושבים בצדדי ה"אמצעי" - יהיו "שקולים" בדרגא שוה (בערך) זע"ז בתורה - וכעיקר ב"ריעות", שאם רק אחד מהם יש לו "ריעה" משלו - ועומר עליה בתקיפות, והשני הוא "חלש" המסכים לכל מה שה"אמצעי" אומר, (ובפרט בשיורדע היטב; שרק ע"מ כן הושיבוהו שם - כדי שלא יעשה "קישוויים" להאמצעי, וכאם אבן יהריכ לעשות כן - שוב לא יושיבהו אצלו - ויאבד פרנסתו), הרי אין כאן "שלשה" דיעות כלל, והלא ה"אמצעי" יוכל לפסוק בכל העולה על רוחו - כאין מעצור בעדו, והרי יודע היטב; שלעולם הוא מוכבת עם "רוב" (ע"י הסכמתו של אותו ה"חלש"), ויש להבע"ד לעמוד על זה - כי עניו זה נפרץ למאר.

ב. להשוות "מספר" הבעלי דיינים - בשני הצדדין: במקרה שיש "תובעים" מרובין על ה"נתבעים" - או להיפך, אז יש להם להמועמים הזכות; למאן מלהניח להמרובין - להיות נוכח עמהם ביחוד בבי"ד, (כולל "טוענים" או "מודשים" - אם מרובין צר א' על הב'), רק שחלק מהם - כפי מספר צד המוטעין - יופיעו ב"ייפוי כח" לדבר בשם כולם, או - אם נצרך ל"ביירור מילתא" שכולם יופיעו, אז יכנסו בזאת"ז - באופן שהמספר מהנוכחים בפנים ביחוד - יהיו שווים בכל שעה, [עי' טושו"ע (חו"מ י"ז, ד'), ובפ"ת (שס, ז') עיי"ש].

ג. לשמוע מקודם ה"טענות" מפי הבע"ד בעצמם: וזהו אף כשהסכימו להתדיין עם "טוענים" - בבדי שיתברר האמת יותר, ורק אח"ז - יכולים ה"טוענים" להטעים את הטענות - ולהביא ראיות ומקורות לזכות הבע"ד. [עי' טושו"ע (חו"מ י"ז, ו'), וסמ"ע (שס, י"ז)], ואורים (שס, י"ח)]. ובפרט, בחיאור הפרטים שב"גופא דעובדא" היכי דהוי, [וכדלקמן (ס"ד)]. ויש לכל בע"ד - לעמוד על זכותו הזה [גם בנוגע ל"מורשים", כנ"ל (פ"ז)].

ד. החיוב לעשות "חקירה ודרישה" לגלות את הדרמאי: [א], כשהנתבע רמאי ורוצה להפטר עצמו בטענת שקר, אז יש חיוב גמור על הדיינים לברר ע"י "חקירה ודרישה של דיני נפשות" מי שהוא ה"רמאי" - ולחפסו ברמאותו. [עי' טושו"ע (חו"מ ט"ו, ג' ור'), ובנ"ת ובפרישה (שס)]. [ב], ודברים נוראים כתב בזה - בבה"ק (חו"מ ח', כ'), שעל זה אמחז"ל; שהריין צריך להיות אחז"ז פחד הרב וגיהום - לברר אמיתת המאורע בגופא דעובדא היכי הוי], ויש הזנחה גדולה בד"ז! [ג], וכ"ז כשה"נתבע" רמאי, אבל כשה"תובע" בא בתביעות של רמאות - אז אין להזדקק לתביעתו כלל, [וכמש"כ בטושו"ע (שס) בשם הרא"ש, וראה עוד לקמן (ס"ה), עיי"ש].

ה. שלא להניח הבע"ד לצאת לחוץ באמצע הטענות: או להתייעץ עם "טוענים" שלהם - מה להשיב על טענות שב"גופא דעובדא היכי דהוי", דמה להם להתייעץ שמהם מה להשיב על טענות שבגופא דעובדא - הידועים להם היטב יותר מלה"טוענים" - אם לא; בברי שילמדם איך להכחיש ולשקר, [עי' טושו"ע (חו"מ פ', א'), ובשלה"ק (עשה מאמרות, א') - כתב וז"ל; איך שיך ליתן זמן להשיב - כי בודאי ילמוד לתגון שקר, אורבה ראוי לדיין לומר; הנה שמעת מה שטען מתנגדך, השב לו אם אמת הוא או לא, עכ"ל]. ועניין זה - נפרץ למאוד!

ו. האיסור לייצר "חיוב שבועה" מרומה: במקרה שהתובע רוצה להוציא מן הנתבע (שהוא "מוחזק" ויש לו "קי"ל") שלא כרין, ורואין בעליל שבא עליו בעלילה ב"חביעת שקר" - מה שבודאי יבחישנה הנתבע, כדי שתתייצר עליו "חיוב שבועה" מרומה, שבכדי לפטור עצמו מן השבועה - יוכרח לשלם חלק מן החביעה. אז מחויב הדיין לעשות חקירה ודרישה, ואם הטענה מרומה - אין להחשיבו כ"חיוב שבועה" כלל, [עי' חו"מ (פ"ז, ל"ח), וליבא חיוב שבועה רק על טענה ברורה]. וחז"ו להטיל לחץ ר"שבועה" (מרומה) ע"י "יצוד טענה נ"ש. ויש לנתבע להיזהר, כי נפרץ; לאיים עליו "בזה" - כדי שיסכים (בשט"ב) ל"יפשר"! וכנ"ל (פ"ו, ס"ב).

ז. הדיין צריך לחזור ולשנן הטענות: בסוף כל הטענו"מ שבין הבע"ד - בכדי שיהיו בטוחים; שהבינו היטב את טענותיהם, [עי' טושו"ע (חו"מ י"ז, ז'), ובסמ"ע (שס, ט"ו), ובפ"ת (שס, י"ג), ובאורהח"ק (ובריס א', ט"ז), עיי"ש]. ויש להבע"ד לעמוד ע"ז - ולא לסמוך שע"י קריאתם בהרשימות - בכר יזכרו כל הפרטים.

[פרק עשירי]: "לאחר המשפט" - "מהיכן דנתוני"

א. הזכות שיש לו לכל בעל דין; שיתנו לו בכתב ה"טעמים" וה"מקורות" על

- "עלי ועל צוואני שהסירוב בטל ומבוטל", עכ"ל). [ג], ובסקירה שמוכרחין לחתום גם על "ארכיטרעישין" - אז יש ליזהר מאוד (ע"י מתרגם מקצועי); שהלשון הה' כהתאם ממש למש"כ בהשט"ב - בלי שום שינוי כ"ש.

[פרק שישי]: הזכות ל"דין תורה גמור"

א. יש לכל בע"ד הזכות להתדיין ב"ד"ת גמור" - בלי שום "פשר" כלל: [א], מי' טושו"ע (חו"מ י"ב, כ' וכ'), והיוצא: דהגם שיש לדבר על לב הבע"ד שיסכימו לפשרה - מ"מ אין בכוחינו לכופם ע"ז. [וע"ע במנחת פחים (שם), ובדרך עדותיך להגה"ק בעל בני"ש (יהושע א', ז') שצועק על "בעלי הפשרנים"]. דמה שהבעלי דינים מסכימים הרבה פעמים לאיזה "פשר" - הוא רק משום דמאחר שאינם יודעים מראש; מי מהם שיצא זכאי - ע"כ ניחא להו יותר להפסיד "קצת בודאי" - כבדי שלא לאבד "הכל מספק". **אבל מי שטוען;** שיודע (או אף מי ש"נדמה" לו); שע"פ "דין גמור" יצא זכאי, (וכן מי שטוען; שהוא מוכן ומזומן להפסיד הכל - אם כך יוצא ע"פ ההלכה, אבל לאיך ניסא); אינו רוצה לוותר כלום ממה שמגיע לו ע"פ ההלכה - והוא ממאן להסכים לפשר - בודאי דא"א לכופו ע"ז. [וכ"פ כשו"ת נאות דשא (נ"א, ד"ה אמנם), ושו"ת בית ישראל (חו"מ, ג'), ושו"ת ויען דוד (חו"מ, ד"ח)]. [ב], ודיינים שכוונתם לש"ש - אין להם לפחוד מלדון ד"ת גמור, (מה שכל ספרי השו"ת מלאים מזה), וכמ"ש הרמ"א (חו"מ ח', א'), וכפרט היום שיש ספרי מ"מ, וע"י עיון קצת נקל לברר הדין.

ב. אף מחשש "חיוב שבועה" - א"ח להסכים להתדיין ב"פשר": [א], "נתבע" שרוצה ב"דין גמור" - א"צ להסכים (כשט"ב); להתדיין ב"פשר" - משום ספק "חיוב שבועה" - במקרה של הכחשה, [ודכמצוי הדבר ללוון עליו - שיסכים ל"פשרה" מהי"ט] - מה שחוכל להתפרש אח"כ; ב"ויתור" כללי **על כל** זכיותיו! [וכנ"ל (פ"ה, ס"כ)]. **[ב], ולא** עוד, אלא שאף להוסיף בשט"ב - (כשבוחר ב"דין גמור"); דרק במקרה של "חיוב שבועה" - הוא מסכים ל"פשרה" - ג"כ אין כדאי, כי הנסיון הוכיח; **שאח"כ מצלים זאת - לייצר עליו** "חיוב שבועה מרומה", [וכדלק' (פ"ט, ס"ע)]. דהרי, אם יתברר אח"כ; שיש עליו "חיוב שבועה אמיתי" (להלכתא), שפיר יוכל להתפשר "אז" (בוויתור "שליש") - **אף כשבחר בשט"ב להתדיין ב"דין גמור"**, [עי' שו"ע (חו"מ י"ב, כ')].

[פרק שביעי]: "טוענים"

א. שלא לשמוע לעצתם "לשקר" ח"ו: עיקר מטרת ה"טוען" הוא רק; שיעזור להכע"ד לסדר טענותיו - כהגיון שכלי ולהלכתי - ע"פ גופא דעובדא היכי דהוי "באמת", ולא; לייצר ח"ו "שקרים" ב"עופא דעובדא" - מה שיתאימו לזכיותיו, כי זה אינו מעיל כלום כלפי שמיא (מה שיצא זכאי ע"י) - **ושאר "גזלן"**, [כי הדבר פשוט, ד"דין תורה" - הוא "שאלה" בדיני ממונות; ל"מי" ששייך הממון הזה, והו"ל דומיא ממש להמשקר להמורה כשאלת או"ה - לומר שהכלי היה "קר" בזמן שכאמת היה "חם" - והכשירה, שלא רימה אלא א"ע - ולא הועיל כלום להכשיר כאמת את האיסור, כמו"כ המוציא פרוטה מחבירו ע"י טענת "שקר" - נשאר "גזלן", וד"פ].

ב. אסור להדיינים - להניח את ה"טוענים המקצועיים לבא בבי"ד: כי אותם המלמדים לבע"ד "לשקר" - (מה שנפרץ מאוד אצל ה"טוענים המקצועיים") **הם רשעים גמורים - ועוברים** על הל"ת דלפנ"ע מראריתא. [עי' גמרא (שבת קל"ט, א') - מש"א עה"פ (ישעיה נ"ט, ג') "שפתותיכם דברו שקר"; אלו "עורכי הדיינים". וע"ע במשנה (אבות א', ח'), וברע"ב (שם), ובתיו"ט (שם) הביא בשם המדרש שמואל שכתב בשם מתתיה היצהרי; ש"אלה הם רשעים גמורים", ובשם הר"ר יונה כתב "אדם כזה רשע גמור - ועבירה גדולה היא זו", וע"ע בפ"ת (חו"מ י"ז, ט"ו), ובשו"ת הרמב"ם (שס"ה) - כתב עליהם הביטוי התריף; **ד"שבור ורע רשע"!**]. **ומפי"א** פשוט, דאסור להניחם לבוא בכבי"ד - מכח ה"איסור"; שלא יטהו מדרך האמת, וכדלקמן (ס"ג, אות ב').

ג. יש בכח כל בעל דין למאן מלהתדיין כלל עם הנך "טוענים מקצועיים" - (ואף לא צד השני): וזהו מכח כמה טעמים: **[א], כיון** שעל ידיהם **"מתייקר"** מאוד כל אופן ההתדיינות - כין ב"שכרם" היקר - ובין ע"י "המשכת הזמן" שנגרם על ידם, ובכד מבואר לעיל (פ"ג, ס"ה); דאין ככח בע"ד לעזום הוצאות מיותרות על צד השני. **[ב], מפני** שמתבלבל על יום כל הישרה - ע"י ה"שקרים" שמייצרים [וכנ"ל (ס"ב)], ולא גרע ממה דאי' בדושו"ע (ס', ו'); דהדיין אסור להניח תלמיד בור שישב לפניו - **שלא ישא ויתן** עמו - ויטהו מדרך האמת, ע"ש. **[ג], ובפרט** אותן **הצועקין והמתרפין** את הצד שכנגד - בודאי יש לפוסלם, [עי' שו"ת הרדב"ז (ח"כ, תשנ"ג), [הובא בפ"ת (י"ד, ז')], דכל בע"ד יכול למאן שלא להתדיין עם "טוענים" כלל - כדי שלא יוכל הצד שכנגד להביא טוען תקיף - "ויסתתמו טענותיו", וא"י לומר לו שגם הוא יביא טוען תקיף - כי שני בנ"א אינם שווין, דכל שהבע"ד טוען; שיסתתמין טענותיו" - ואפילו "בדרך רחוקה" - שוטעין לו, (וכש"כ המקצועיים שכזמנינו), וכמו שפסק להדיא הבה"ק (חו"מ קכ"ג, ט"ו), - אף כלפי "מורשה" - שהוא "שלוחו כמותו" ובמקומו ממש, ובדלקמן (פ"ח, ס"כ), וא"כ כש"כ כלפי "טוען"]. **[ד]**, וקו"ו הוותיקים שנפגשים עם הדיינים יום יום, ויש להם "קירוב הדעת" גדול עמהם, וכל עצם נכוחות שם - "פוסל" כל ההתדיינות, [עי' שו"ת הרד"ך (כ"כ), דאף כשרק "חושדם" שיש להם "קירוב הדעת" וע"ז - ג"כ יכול לטענן; ש"מסתתמין טענותיו" ע"י"ז, וע"ע כשו"ת מהרש"ם (ח"ב, כ"ב), ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"א, תשצ"ד); **רכל "קירוב הדעת" שכין ה"טוען" ולה"דיין" - פוסל**]. **[ה], ואבדב** ה"מקצועיים" - המשמשים להדיינים **עם כ"סרסורים"**, (ע"י שמייעצים לבע"ד להתדיין אצלם, וכידוע), בודאי **שזה פוסל כל ההתדיינות - מכח לתא ד"שוחד"**, [עי' טושו"ע (חו"מ ז', י"ב); "כל דבר שיש להדיין צד הנאה - אינו יכול לדון עליו", ואין לך "צד הנאה" גדולה מן "המצאת פרנסה" ("רעפעדל") - מה שמשלמין ע"ז בעולם המסחר הון רב, וא"ל; דגם ה"טוען" האחד - מביא לו קונים, דכיון דא"א לדעת - "מי" מהם שהביא לו יותר - כדאי תושש; שה"טוען" האחר הביא לו יותר - **"מסתתמין טענותיו"** ע"י"ז, כנ"ל (אותיות ג' וד')]. **[ו], והמצה**: לבקש מ"ידיד" או "קרוב" - שיעזור לו כסירור הטענות - בתנם אם בשכר, [וראה לקמן (פ"ט, ס"ג)].

[פרק שמיני]: "מורשים"

א. התובע יכול למחות שלא ישלח הנתבע "מורשה": כל בע"ד - יכול לשלוח "מורשה" במקומו, כלומר "שליח" המאושר כחת"י שיהיה במקומו. **אמנם**, אם התובע יש לו חשד; שהנתבע רוצה

[לוח (מהדורא ה'), לוקט מספר "תועפת משפט" על הלכות דיינים, ומופץ ע"י ביד"צ "שער המשפט", להערות - או ליתר ביאור: 9708 425 - 845]

(וברים א', ט"ו), עי"ש]. **ויש** להבע"ד לעמוד ע"ז - **ולא** לסמוך שע"י קריאתם בהרשימות - כבר יזכרו כל הפרטים.

[פרק עשירי]: "לאחר המשפט" - "מהיכן דנתוני"

א. הזכות שיש לו לכל בעל דין; שיתנו לו כתב ה"טעמים" וה"מקורות" על הפס"ד: [א], כן מבואר בטושו"ע (חו"מ י"ד, א' וד'), ובסמ"ע (שם, כ"ו). ובשו"ת נודב"י (מהדו"ת חו"מ, א') - כתב; דשום דיין לא נחשד בעיניו שלא יצדה ליתן "מהיכן דנתני" - דק אם לב יודע מרת נפשו; שניתנו את הדין, **ובפרט** כהיום שהטעות מצויה, [וראה לקמן (פ"א, אותיות ג' וד') מש"כ כשם הסמיכה לחיים]. **[ב], ובשרת** שו"מ (מהדו"ת ה"ב, פ"ד. ומהדו"ר ח"ג, ק"א), וכן בשו"ת מהרש"ם (ח"ד, י"כ) - כתבו; דעב"פ כשהבע"ד בא ע"י "הזמנה", מיחשב כדנו אותו ב"כפייה", וחייבין ליתן לו "מהיכן דנתני". [וא"כ כש"כ כשאיימו ב"סירוב" על הנתבע שיבא - ודאי דמיחשב כדנוהו בכפייה]. **[ג], ובשל"ה"ק** (מס' ד"ה, עמוד הדין, ד"ה מהה), כתב; דאף בטוטא שאין חיוב ליתן "מהיכן דנתני" מן הדין - ג"כ ראוי לעשות כן, בכדי להוציא השנאה וה"חשד" מלב הבע"ד ומשום "והייתם נקיים". **[ד], ועכ"פ** זה מיהא ודאי ברור; דאין בכוחינו בשו"א - **לשלול מן המבע"ד** (ובפרט מן "נתבע" - ע"י איום ב"סירוב") את זכותו זה, ע"י שנכפיהו לוותר ע"ז בבתב מפורש בה"שט"ב", [וראה לעיל (פ"ה ס"ד, אות ד')].

[פרק אחד עשר]: "פס"ד מוטעת" - ו"סתירת הדין"

א. החיוב על הבי"ד לחזור מן פס"ד מוטעת: [א], ד"ז פשוט; **דכל "טעות" בפס"ד חוזר**, [עי' טושו"ע (חו"מ, ב')]. **[ב], ומצוה על כל** ב"ד (או ת"ח) שיודע הטעות - להודיע ואת הבע"ד, [עי' שו"ת הרא"ש (צ"ט, ו'), ויש בזה משום חיוב קיום מצות "השבת אבידה", וע"ע בפת"ש (חו"מ, י"ט)]. **[ג], ומאי** דאמרינן (ב"ב קל"ח, ב') **ד"כי דינא בתר בי דינא לא רייקר"**, כתב בשו"ת הרדב"ז (הובא בשו"ת אבקת רוכל (כ"א)), וכ"כ הרי"ז בשם הרשב"א (הובא באב"ר הנ"ל), ובשו"ת סמיכה לחיים (ט', ד"ה ועוד טעם) כשם מעשה חייא (ח'), שכ"כ בשו"ת המבי"ט (ח"א, רפ"ט) בשם הרב צרור הכסף; רבזמה"ז שהטעות שכיתה אכן חיישינן לב"ד טתיע - ודיקינן אח"ה. **[ד], אמנם** אף לה"חולקים - (ה"ה; הב"י (בשו"ת אב"ד הנ"ל), וכ"מ משו"ת הרשב"א (אלף קמ"ט), ושו"ת מהרי"ל (ה"ג, ל"ב)), כבר כתב בשו"ת סמיכה לחיים (שם, ד"ה ועוד טאה), דהיינו ד"כסתמא" לא בדקינן אבחרייהו, אבל פשיטא; **דאם בדקו ומצאו טעות, ודאי דאורא לה הך חזקה - ותיזר הדין לבע"ד.** [וראה לעיל (פ"ה ס"ד, אות ב') דאף יותר מזה כתב (שם), **דאפי' אם קבלו הבע"ד עליהם; דשום אדם ותץ מהם - לא יוכל לומר שטעו - ג"כ לא מהני והדין חוזר!**]. וכתב עוד (שם, ד"ה ועל), רכל השקו"ט אם צריך ליתן להבע"ד מהיכן דנתוני - הוא רק כששואל ב"סתמא"; **שרוצה לדעת מקור הפס"ד, אבל אם טוען שיש לו דאיות לסתור הדין - בודאי חייבין להשיב לו, דממנ"פ, אם הם צודקים - יש בזה משום "והייתם נקיים"**, ואם לאו - **אז חייבים לחזור מן הפס"ד משום "מודה על האמת". ובע"ז** כתב בשו"ת אבן יקרה (חו"מ, ג'), **דרק "בסתמא" לא חיישי כי"ד אחר שטעו, אבל אם בע"ד בא לפני ב"ד אחר וצוחה; שיש לו דאיות לסתור הדין - חייבין להזדקק לו ולפסוק האמת.** **[ה], וכ"כ הגרש"ז** אויערבאך, **והגר"מ שטרנבך, והגר"ש וואזנר**, [ועי' שו"ת שבה"ל (ח"ח, ש"כ)], **ועוד; דכל ב"ד חייבים לחזור** מטעותם - **ורעשו על המצב העגום; שבשו"א אינם רוצים להודות** - אפילו על טעות מוחלט וברור - **ולשנות הפס"ד. [ו], ובשו"ת מהרי"ם מרוטנבורג** (תשט"ו-ז'), כתב; שבע"ד שחרשש שהדיינים עוותו עליו הדין - יכול לתובעם לד"ת. [ועי' שו"ת מהר"י שטייף (קכ"ו), ולא דאה שדברי מהרי"ם הובא במרדכי (סנהד', תרע"ז) ובאגודה (ריש סנהד')].

[פרק שנים עשר]: "סרבן" ו"כתב סירוב"

א. החיוב לילך לד"ת ולקיים הפס"ד - ו"סירוב" על הממאנים: יש ג' מיני "סירוב" מה שהבי"ד מוציאין על כע"ד: **[א], על "תובע"** - המזמין הנתבע ל"שרכאות" - שלא ברשות בי"ד. **[ב], על "נתבע"** - שאינו עונה על ה"הזמנה"; **אצל איזה כי"ד שמוכן להתדיין.** **[ג], על** כע"ד הממאן מלקיים הפס"ד.

ב. "נתבע" שמוכן להתדיין לפני שום בי"ד בישראל - אסור להרציא נגדו כתב "סירוב": ח"ו לאיים על נתבע [כאופן הנ"ל (ס"א, אות ב')] בהוצאת "סירוב" - אם הוא משיב; שהוא מוכן להתדיין אצל כי"ד (אחר) בישראל - רק משום שהתובע אינו מרוצה מאותה כי"ד, [עי' תומים (כ"י, אורים י"ג) ונתיבות (שם, חידושים י"ג), שכ'; שנתבע המוכן להתדיין רק לפני בי"ד שבעיר אחרת (אפי' ברחוק הרבה, שאין לו הוכות לזה לדינא), ואפי' דוסר מיניה, "צייח דינא" מקרי - ולא דיינין ליה ברין אלם, עי"ש]. **ודאה** לעיל (פ"ג, ס"א) - שהבאנו בשם י"ט פוסקים; **הנתבע יש לו כח "בחירת הבי"ד" - וא"ח ליתן להתובע ברירה מב' בתי דין** (ודלא כה"תקונה" שרצו במה בתי דין לתקן לאחרונה), וכמו שפידסנו גדולי דורנו שליט"א ב"כרוז" מיוחד.

ג. "סירוב" שאינו מרצדק לדינא, יש בה משום עוונות חמודים מאד: [א], דיש בזה משום **לתא** ד"מלבין פני חבירו ברבים" - וד"הוצאת שם רע", שעליהם אמחז"ל; **שאין להם חלק לעוה"ב** - ויורדים לגיהנם **ואינם עולים** - **ושאין להם כפרה עולמית**, [עי' אבות (נ', י"א), וגמרא (סתה י', כ'. סנהדרין ע"ט, א'. ב"מ נ"ח, ב'. שבת ט"ו, א'), ודמב"ם (רשות ה', ח'. תוכל ומזיק ב', ז')], **ושו"ע** (אר"ח תר"ו, א. וחו"מ ת"כ, ל"ח-ט'). **[ב], ואם** נותנים גם **"היתר לערכאות" אז** י"ב גם משום **"חידוש וגידוף" ו"הה"ש" ו"הרמת יד בתורת מרע"ה"**, [וע"מ, (כ"ז)].

[פרק שלשה עשר]: "ערכאות של עכו"ם"

א. ההולך לערכאות - "אין בי"ד נזקקין לו": במ"ד שהלך לערכאות שלא ברשות בי"ד - ואת"כ רוצה לבא לבי"ד - "אין נזקקין לד", [עי' רמ"א (חו"מ ב"י, א'), וסמ"ע (שם, סק"ז), ונתה"מ (ביאורים א', וחי' ר')].

ב. חומר האיסור ואופן ההיתר: [א], ההליכה לערכאות של עכו"ם - הוא איסור תמור ונורא, והעושה כן; "מייקר שם האלילים" - **וכאילו "חידוף וגידוף" ו"הרים יד בתורת משה" - ו"מחולל שם שמים"**. [וכנ"ל (פ"י ס"ג, אות ב')]. **[ו], והו"ז** להתיר להתובע לילך לערכאות - רק משום שאינו רוצה להתריר אצל כי"ד שכתר הנתבע - שיש לו זכות בחירת הבי"ד ע"פ ההלכה והמנהג, וכבר רעשו ע"ז גדולי דורנו וכנ"ל (פ"ג ס"א, אות ב'. ופ"ב. ס"כ), **והיעלה על הדעת**; שמוטב שיתחדיינו בערכאות של עכו"ם - משיתחדיינו אצל כי"ד בישראל). **[ב], אמנם**, אף כשמותר לילך לערכאות של גויים - ג"כ **אסור לעשות כן - מבלי "היתר" מרב מובהק** (שסומך עליו באו"ה).